

Role a význam občanských aktivit v podpoře screeningu zhoubných nádorů

Role and Importance of Civil Society Organisations in the Support of Cancer Screening

Gregor J.¹, Májek O.^{1,2}, Dušek L.^{1,2}, Šnajdrová L.¹

¹ Institut biostatistiky a analýz, LF a PŘF MU, Brno

² Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, Praha

Souhrn

Propagace screeningových programů zhoubných nádorů a poskytnutí správných a úplných informací směrem k široké veřejnosti jsou naprosto nezbytnou podmínkou k tomu, aby bylo dosaženo dostatečné účasti a tyto programy mohly plnit svou dlouhodobou funkci. Významnou roli v této oblasti hrají různé neziskové organizace a občanská sdružení. Článek přináší přehled nejviditelnějších aktivit a kampaní, které pomáhají při informování veřejnosti o možnostech prevence nádorových onemocnění a preventivních vyšetřeních v ČR.

Klíčová slova

občanské sdružení – propagace zdraví – prevence – screening

Summary

Promotion of cancer screening programmes and provision of correct and comprehensive information to the general public are essential for achieving sufficient attendance at the programmes and fulfilling their long-term function. Various NGOs and CSOs play a very important role in this field. The article provides an overview of the most visible activities and campaigns that spread information about cancer prevention and preventive examinations in the Czech Republic.

Key words

civil society organisation – health campaigns – prevention – screening

Práce byla podpořena v rámci projektu 36/14/ /NAP „Vývoj a implementace metodiky hodnocení účinnosti adresného zvaní občanů do onkologických screeningových programů ČR“ v rámci programu „Národní akční plány a koncepce“ Ministerstva zdravotnictví ČR na rok 2014.

This study was supported by the project 36/14/ /NAP "Development and implementation of methodology for the evaluation of effectiveness of personalised invitations of citizens to cancer screening programmes" as part of the programme of the Czech Ministry of Health "National action plans and conceptions".

Autoři deklarují, že v souvislosti s předmětem studie nemají žádné komerční zájmy.

The authors declare they have no potential conflicts of interest concerning drugs, products, or services used in the study.

Redakční rada potvrzuje, že rukopis práce splnil ICMJE kritéria pro publikace zasílané do biomedicínských časopisů.

The Editorial Board declares that the manuscript met the ICMJE "uniform requirements" for biomedical papers.

Mgr. Jakub Gregor, Ph.D.
Institut biostatistiky a analýz
LF a PŘF MU
Kamenice 126/3
625 00 Brno
e-mail: gregor@iba.muni.cz

Obdrženo/Submitted: 9. 9. 2014
Přijato/Accepted: 30. 10. 2014

<http://dx.doi.org/10.14735/amko20142S128>

Úvod

Úspěch screeningového programu zhoubných nádorů a vůbec prevence nádorových onemocnění je výsledkem spolupůsobení managementu a koordinátora programu, odborných lékařských společností, plátců zdravotní péče, lékařů provádějících vlastní vyšetření i občanů, pro něž je daný program určen [1–3]. Právě míra účasti cílové populace ve screeningovém programu je prvním a naprosto nezbytným krokem k tomu, aby bylo možné efektivně diagnostikovat méně pokročilá stadia zhoubných onemocnění, snižovat podíl těch pokročilých (a tedy hůře léčitelných) a v dlouhodobém horizontu pak snižovat mortalitu na dané onemocnění v populačním měřítku [4].

Ačkoliv se jedná na první pohled o ne příliš složitý problém, už naplnění prvního zmíněného cíle, tedy dostatečně vysoké účasti, naráží na řadu překážek. Účast na preventivních vyšetřeních je samozřejmě zcela dobrovolná, což v praxi znamená omezení prevence na menší část populace, která se o své zdraví opravdu stará a absolvování preventivní prohlídky u praktického lékaře či gynekologa je pro ni samozřejmostí. V úvahu je třeba vzít i vliv současného životního stylu, který u většiny lidí z důvodů časových a pracovních omezuje návštěvu lékaře jen na akutní a nezbytné případy. Druhou, neméně významnou překážku bychom mohli označit slovem „informační“. Je jakýmsi nepsaným pravidlem, že nejlépe se mezi veřejností

šíří informace negativní a nepřesná. To platí i pro onkologickou prevenci, neboť toto téma v sobě nese značnou míru obav z výsledku a je navíc často provázáno více či méně zavádějícími informacemi o nepříjemnosti a bolestivosti vyšetření. Je tedy velmi důležité, aby byly veřejnosti poskytovány informace správné a úplné, které umožní zodpovědné posouzení kladů a záporů účasti na screeningovém vyšetření a budou cílovou populaci k němu pokud možno motivovat [5].

Přehled informačních zdrojů a kampaní na podporu screeningových programů

V poskytování informací o prevenci (nejen onkologické) mají samozřejmě

Tab. 1. Přehled nejvýznamnějších občanských sdružení a dalších organizací, které se podílejí na propagaci a podpoře screeningových programů zhoubných nádorů (řazeno abecedně).

Název organizace	Aktivity, cíle	Odkaz
Aliance žen s rakovinou prsu	<ul style="list-style-type: none"> pořádání sportovních a společenských akcí pro pacientky s rakovinou prsu pořádání odborných seminářů koordinace projektů a kampaně ve prospěch prevence a léčby nádorového onemocnění prsu 	www.breastcancer.cz
České ILCO	<ul style="list-style-type: none"> podpora pacientů se stomií podpora prevence a účast na preventivních kampaních 	www.ilco.cz
Dialog Jesenius	<ul style="list-style-type: none"> vydávání informačních materiálů o onkologické prevenci a léčbě organizace informačních kampaní 	www.dialog-jessenius.cz
Liga proti rakovině Brno	<ul style="list-style-type: none"> výchova k nekuřáctví a ke zdravému způsobu života poradenství a pomoc onkologickým pacientům i zdravým lidem 	www.onko.cz
Liga proti rakovině Praha	<ul style="list-style-type: none"> osvěta veřejnosti v oblasti nádorových onemocnění, důraz na prevenci pořádání Českého dne proti rakovině provozování „nádorové telefonní linky“ 	www.lpr.cz
Mamma HELP	<ul style="list-style-type: none"> zlepšení kvality života onkologicky nemocných žen zlepšení informovanosti veřejnosti o výskytu, prevenci a možnostech léčby rakoviny prsu provoz Avon Linky proti rakovině prsu 	www.mammahelp.cz
Nadace VIZE 97	<ul style="list-style-type: none"> podpora aktivit týkajících se prevence kolorektálního karcinomu informační kampaně 	www.vize.cz
Nejsi na to sama	<ul style="list-style-type: none"> pomoci ženám s rakovinou prsu a jejich blízkým informování veřejnosti o možnostech prevence 	www.rakovinaprsu.cz
OnkoMaják	<ul style="list-style-type: none"> podpora onkologických pacientů a jejich rodin pořádání osvětové akce Střevo tour provoz on-line poradny 	www.onkomajak.cz

nezastupitelnou roli praktičtí lékaři. Právě na ně se pacient obrací jako první v případě zdravotních problémů a především jsou ve standardním zdravotnickém systému „vstupní branou“ do preventivních programů. Podle výzkumů a zkušeností z mnoha zemí je právě praktický lékař pro většinu lidí tou osobou, které v otázce zdraví důvěřují a respektují její názor. U screeningu zhoubných nádorů je však nutné oslovit i tu část populace, která se o tuto problematiku nezajímá, nezná ji nebo se jí podvědomě bojí. V takovém případě je třeba potenciální klienty screeningového programu aktivně oslovit a předat informace takovým způsobem, aby byli k účasti na preventivním vyšetření pozitivně motivováni. Naprosto klíčové postavení v této oblasti mají aktivity patientských organizací a dalších občanských sdružení, která se zabývají pomocí onkologickým pacientům a informováním veřejnosti o prevenci nádorových onemocnění. Přehled občanských sdružení zapojených do různých projektů onkologické prevence je k dispozici v tab. 1. V následujícím textu krátce zmíníme spíše konkrétní aktivity a kampaně, které v uplynulých letech pomohly a nadále pomáhají v podpoře a propagaci screeningových programů zhoubných nádorů.

Prevence a léčba nádorových onemocnění obecně je zřejmě nejčastěji zmiňována během tzv. „Dne proti rakovině“. Každoroční květnová akce je pořádána Ligou proti rakovině Praha; v jejím rámci probíhá sbírka na podporu boje proti nádorovým onemocněním a široká veřejnost je informována o problematice onkologické prevence.

V oblasti prevence nádorů prsu je zřejmě nejviditelnější akcí AVON Pochod proti rakovině prsu, kterého se každým rokem účastní v ČR desítky tisíc a ve světě miliony lidí. Událost přitahuje díky svému programu a účasti známých osobností značnou pozornost médií a veřejnosti, což posiluje šíření informací o prevenci a screeningových vyšetřeních. Výtěžek z akce je věnován na podporu dalších aktivit souvisejících s prevencí onemocnění a pomocí pacientkám. Téma pre-

vence otevřela v letech 2010 a 2011 i televizní a billboardová kampaň „Chceš žít jako já?“, zaštitěná zpěvačkou Annou K., která za sebou měla úspěšný boj s touto nemocí. V letech 2013 a 2014 také proběhla kampaň „Ruce na prsa“ pořádaná neziskovou organizací Dialog Jessenius, která v podobě informačního stánku navštívila 18 obchodních center po celé ČR. Mnoho jednorázových i tradičních akcí pořádají také další neziskové organizace jako Mamma Help, Aliance žen s rakovinou prsu a další.

Screening kolorektálního karcinomu je bezesporu programem, který vzhledem k nízkému pokrytí a nepříliš vysoké popularitě tématu potřebuje v současnosti propagaci nejvíce. Snažila se o to např. televizní kampaň Nadace VIZE 97, která prostřednictvím krátkých spotů vysvětlovala vyšetření na skryté krvácení do stolice. Od roku 2010 putuje po ČR nafukovací maketa tlustého střeva, a to v rámci projektu „Střevo tour“ pořádaného neziskovou organizací Onkomaják. Maketa je doplněna i výkladem školených průvodců a informacemi o střevních onemocněních. Turné navštívilo již několik desítek českých měst a do konce roku 2013 prošlo maketou tlustého střeva na 35 000 návštěvníků. Na turné volně navazovala i billboardová kampaň „Nenechám se vyloučit...“, kde na preventivní vyšetření upozorňovaly některé známé osobnosti veřejného života.

Program screeningu karcinom hrdla děložního se těší podpoře informačních kampaní v poněkud menší míře. Dění v ČR na toto téma je obvykle spojeno s aktivitami European Cervical Cancer Association, o diagnóze jako takové se často mluví v médiích v souvislosti s očkováním proti HPV. Nejdůležitějším zdrojem informací a motivace ale zůstávají gynekologové, neboť screening je prováděn právě během preventivních gynekologických prohlídek.

Z uvedeného přehledu je patrné, že akce neziskových organizací, podporované převážně pouze ze soukromých zdrojů, byly prakticky jediným informačním kanálem, kterým mohla široká

veřejnost získat objektivní informace a vůbec dozvědět se o screeningových programech zhoubných nádorů. Začátkem roku 2014 byl zahájen projekt adresného zvaní do screeningových programů, který za koordinace Ministerstva zdravotnictví ČR realizují zdravotní pojišťovny. Občané, kteří se těchto programů dlouhodobě neúčastní, dostávají pozvánku na vyšetření a veškeré informace přímo do svých schránek. Projekt je navíc doplněn informační kampaní „Bez rakoviny“, která probíhá na internetu i v televizi. Veškeré relevantní a odborně garantované informace o screeningových programech jsou pak k dispozici na jejich oficiálních portálech: www.mamo.cz, www.kolorektum.cz a www.cervix.cz.

Český občan tedy má v současnosti několik možností, jak se o preventivních vyšetřeních na tři preventabilní onkologická onemocnění dozvědět co nejvíce. Finální rozhodnutí, zda na vyšetření jít, či nejít, však vždy závisí na každém jedinci a jeho vlastní zodpovědnosti a uvážlivosti. To nelze nahradit žádnou, byť sebelépe připravenou kampaní.

Poděkování

Budování informační základny českých programů screeningu zhoubných nádorů je součástí projektu „SYSTÉM PODPORY PREVENCE VYBRANÝCH NÁDOROVÝCH ONEMOCNĚNÍ V ČR – SCREENINGOVÉ PROGRAMY“ realizovaného Ministerstvem zdravotnictví ČR v rámci Národního akčního plánu, NAP 2014.

Literatura

1. Perry N, Broeders M, de Wolf C et al (eds). European guidelines for quality assurance in breast cancer screening and diagnosis. 4th ed. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Community 2006.
2. Arbyn M, Anttila A, Jordan J et al (eds). European guidelines for quality assurance in cervical cancer screening. 2nd ed. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Community 2008.
3. Segnan N, Patnick J, von Karsa L (eds). European guidelines for quality assurance in colorectal cancer screening and diagnosis. 1st ed. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Community 2010.
4. Camilloni L, Ferroni E, Cendales BJ et al. Methods to increase participation in organised screening programs: a systematic review. *BMC Public Health* 2013; 13: 464. doi: 10.1186/1471-2458-13-464.
5. Schwoon DR, Schmoll HJ. Motivation to participate in cancer screening programmes. *Social Sci Med* 1979; 13A(3): 283–286.